

Sacrosanctum Concilium: het mysterie van Christus in de liturgie

Luisterend op weg met de catecheses van de paus

Luisterend op weg

Deze uitgave is gemaakt door de Landelijke Werkgroep Synodaliteit

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	3
Het Gesprek in de Geest.....	4
1. Het liturgisch leven in het mysterie van de Kerk.....	6
2. De liturgie in het mysterie van de Kerk.....	10
3. Rite, teken en symbool.....	14
4. Het eucharistisch mysterie.....	18
5. Het gebed van de Kerk.....	22
6. Het liturgisch jaar.....	26
7. De gewijde muziek.....	30
8. De motieven van de liturgische hervorming.....	35

Colofon

Deze uitgave is gemaakt door de Landelijke Werkgroep Synodaliteit

Design en opmaak: DeNK. creatieve vrijdenkers.

Van de catecheses is een werkvertaling gemaakt vanuit de Engelse tekst gericht op leesbaarheid in het Nederlands; het betreft geen officiële vertaling

Redactie en nazien: Richard Steenvoorde OP, Marieke Fortes

Algehele coördinatie en redactie: Anneke van der Kamp, SRKK

Copyright © Secretariaat Rooms-Katholiek Kerkgenootschap

Voorwoord

Paus Leo XIV nodigt ons uit om opnieuw kennis te maken met de documenten van het Tweede Vaticaans Concilie (1962–1965). Tijdens zijn algemene audiënties in 2026 gaf hij een catechesereeks over deze belangrijke teksten. Na *Dei Verbum* en *Lumen Gentium* heeft de paus nu *Sacrosanctum Concilium* besproken. Volgens de paus vormen de conciliedocumenten nog altijd een kompas voor de Kerk van vandaag. Ze bevatten een rijke bron van geloof, wijsheid en inspiratie voor iedereen die samen kerk wil zijn en samen op weg wil gaan.

Foto: Ramon Mangold

De Landelijke Werkgroep Synodaliteit heeft de catecheses van paus Leo XIV vertaald in een werkvertaling. Daarnaast hebben we bij ieder thema gespreksvragen toegevoegd. Zo kunnen de catecheses en de documenten van Vaticanum II gebruikt worden als inspiratie voor luistergesprekken in parochies, geloofsgemeenschappen en andere groepen.

Wij nodigen iedereen van harte uit om met elkaar in gesprek te gaan over één of meer thema's uit deze catecheses. Door samen te luisteren, te delen en te reflecteren, kunnen we ons geloof verdiepen en elkaar beter verstaan.

Dit is de derde uitgave van de catechesereeks van paus Leo XIV over de documenten van het Tweede Vaticaans Concilie. In deze editie staan de catecheses over de dogmatische constitutie *Sacrosanctum Concilium*.

Het complete document *Sacrosanctum Concilium* is beschikbaar op Rkdocumenten.nl:

Het Gesprek in de Geest

Het Gesprek in de Geest is een van de bekendste praktijken van synodaliteit, juist omdat het zo onderscheidend is. Het vindt plaats in kleine groepen van 6 tot 12 personen en werkt het best met één persoon als gespreksbegeleider.

Het is voor mensen vaak eerst een ongebruikelijke manier om een gesprek te voeren. Wanneer we naar iemand luisteren, zijn we vaak meer bezig met hoe we zelf zullen reageren dan met wat de spreker werkelijk zegt. Gesprekken kunnen daardoor gemakkelijk worden gedomineerd door assertieve stemmen, waardoor mensen die minder zelfverzekerd, of meer bedachtzaam zijn, nauwelijks ruimte krijgen om te spreken. Het Gesprek in de Geest bouwt voort op de praktijken van stilte en luisteren uit de Lectio Divina, en schept zo de voorwaarden voor een diepgaande uitwisseling én voor bekering.

Het gesprek in de Geest vindt plaats in drie rondes. In de eerste twee rondes heeft iedereen de kans om te spreken zonder onderbroken te worden. De derde ronde kan een meer algemeen gesprek zijn. Het patroon is als volgt:

Begin met een moment van stilte om onszelf de tijd te geven om over de vraag na te denken.

1. **Eerste ronde van het Gesprek in de Geest:** iedereen krijgt de kans om te spreken. Luister naar iedereen zonder te reageren. Aansluitend is er een moment van stilte.
2. **Tweede ronde van het Gesprek in de Geest:** Luister opnieuw naar iedereen: wat heeft je geraakt of wat sprak je aan? Ook deze ronde wordt gevolgd door een moment van stilte.
3. **Derde ronde van het Gesprek in de Geest:** Ten slotte reflecteren de deelnemers in de derde ronde op welke nieuwe inzichten er zijn ontstaan. Wat zijn de gemeenschappelijk thema's of resultaten van het gesprek?

Je kunt aantekeningen maken als dat helpt.

Hoe spreken en luisteren we met elkaar?

- **Luister naar de inbreng van alle anderen.** Probeer veel meer te luisteren dan te praten
- **Moedig iedereen aan om te spreken**
- **Wees je bewust van je eigen 'zendtijd'** - houd je bijdragen kort en bondig
- **Blijf nieuwsgierig** – wijs standpunten waar je het niet mee eens bent niet af, maar wees benieuwd waarom mensen zo denken
- **Bewaar vertrouwelijkheid.** De bijeenkomst moet een veilige plek zijn waar mensen hun mening kunnen uiten
- **Bewaak de duur van het gesprek**

1. Het liturgisch leven in het mysterie van de Kerk

Bij het opstellen van de constitutie *Sacrosanctum Concilium* (SC) over de heilige liturgie wilden de concilievaarders niet alleen een hervorming van de riten doorvoeren, maar de Kerk ook helpen om die levende band te beschouwen en te verdiepen die haar vormt en verenigt: het mysterie van Christus. De liturgie raakt immers het hart van dit mysterie. Zij is tegelijk de plaats, de tijd en de context waarin de Kerk haar leven van Christus ontvangt. Want in de liturgie “voltrekt zich het werk van onze verlossing” (SC, 2), waardoor wij een uitverkoren geslacht worden, een koninklijk priesterschap, een heilige natie, een volk dat God zich tot eigendom heeft gemaakt (vgl. 1 Petr. 2,9).

Zoals blijkt uit de drievoudige vernieuwing – bijbels, patristisch¹ en liturgisch – die de Kerk in de loop van de twintigste eeuw heeft doorgemaakt, verwijst het woord *mysterie* hier niet naar een duistere werkelijkheid, maar naar Gods heilsplan, dat van eeuwigheid verborgen was en in Christus is geopenbaard, zoals de heilige Paulus zegt (vgl. Ef. 3,2-6). Dit is dus het christelijke mysterie: het paasmysterie, dat wil zeggen het lijden, de dood, de verrijzenis en de verheerlijking van Christus. Dit mysterie wordt juist in de liturgie sacramenteel tegenwoordig gesteld, zodat wij telkens wanneer wij deelnemen aan de gemeenschap die in zijn naam samenkomt (vgl. Mt. 18,20), worden opgenomen in dit mysterie.

Christus zelf is de innerlijke bron van het mysterie van de Kerk, het heilige volk van God, geboren uit zijn zijde die aan het kruis werd doorstoken. In de heilige liturgie blijft Hij door de kracht van zijn Geest werkzaam. Hij heiligt de Kerk, zijn bruid, en verenigt haar met zijn offer aan de Vader. Hij oefent zijn unieke priesterschap uit, omdat Hij aanwezig is in het verkondigde Woord, in de sacramenten, in de bedienaren die voorgaan in de viering, in de verzamelde gemeenschap en, op bijzondere wijze, in de Eucharistie (vgl. SC, 7). Zo ontvangt de Kerk volgens de heilige Augustinus (vgl. *Preek* 272) door de viering van de Eucharistie het Lichaam van de Heer en wordt zij wat zij ontvangt: zij wordt het Lichaam van Christus, “een woning van God in de Geest” (Ef. 2,22). Dit is het “werk van onze verlossing”, dat ons gelijkvormig maakt aan Christus en ons opbouwt in gemeenschap.

In de heilige liturgie wordt deze gemeenschap verwezenlijkt door middel van “riten en gebeden” (SC, 48). De rituelen van de Kerk drukken haar geloof uit, overeenkomstig het bekende gezegde *lex orandi, lex credendi* (de wet van het gebed is de wet van het geloof), en geven tegelijk vorm aan haar identiteit. Het verkondigde Woord, de viering van de sacramenten, de gebaren, de stiltes en de ruimte: dit alles vertegenwoordigt en vormt het volk dat door de Vader wordt samengebracht, het Lichaam van Christus en de tempel van de Heilige Geest. Iedere viering wordt zo een ware openbaring van de Kerk die bidt, zoals de heilige Johannes Paulus II in herinnering bracht (*Vicesimus quintus annus*, 9).

¹ Nationaalwoordenboek.nl: Patristisch is een term die wordt gebruikt om de theologische en filosofische geschriften van de vroege christelijke vaders te beschrijven. Deze geschriften zijn van cruciaal belang voor het begrijpen van de christelijke traditie en hebben een invloed gehad op de ontwikkeling van het christendom.

Wanneer de liturgie in dienst staat van het mysterie van Christus, begrijpen we waarom zij wordt omschreven als “het hoogtepunt waarnaar het handelen van de Kerk gericht is ... en tegelijk de bron waaruit al haar kracht voortkomt” (SC, 10). Het is waar dat het handelen van de Kerk zich niet beperkt tot de liturgie alleen. Toch komt al haar activiteit – de verkondiging, de dienst aan de armen en de begeleiding van mensen in hun concrete levenssituaties – samen in dit “hoogtepunt”.

Omgekeerd ondersteunt de liturgie de gelovigen doordat zij hen steeds opnieuw onderdompelt in het paasmysterie van de Heer. Door de verkondiging van het Woord, de viering van de sacramenten en het gemeenschappelijke gebed worden zij versterkt, bemoedigd en vernieuwd in hun geloof en hun zending. Met andere woorden: de deelname van de gelovigen aan de liturgische viering is tegelijk innerlijk en uiterlijk.

Dit betekent ook dat deze deelname zich concreet moet ontvouwen in het dagelijks leven, in een ethische en geestelijke dynamiek. De gevierde liturgie moet immers worden omgezet in leven en vraagt om een trouw christelijk bestaan dat zichtbaar maakt wat in de viering is beleefd. Zo wordt ons leven “een levend, heilig en God welgevallig offer”, waarmee wij onze “geestelijke eredienst” vervullen (Rom. 12,1).

Op deze manier “bouwt de liturgie dagelijks hen die binnen de Kerk zijn op tot een heilige tempel van de Heer” (SC, 2) en vormt zij een open gemeenschap die iedereen verwelkomt. Omdat zij wordt bezielde door de Heilige Geest, voert zij ons binnen in het leven van Christus, maakt zij ons tot zijn Lichaam en is zij in al haar dimensies een teken van de eenheid van heel het menselijk geslacht in Christus. Zoals paus Franciscus zei: “De wereld weet het nog niet, maar iedereen is uitgenodigd voor het bruiloftsmaal van het Lam (Openb. 19,9)” (*Desiderio desideravi*, 5).

Laten wij ons innerlijk laten vormen door de riten, de symbolen, de gebaren en vooral door de levende aanwezigheid van Christus in de liturgie.

Gespreksvragen:

- Wat betekent deelnemen aan de eucharistie voor jou?
- Waarin ervaar jij de eucharistieviering als bron en waarin als hoogtepunt?
- Hoe word jij gevoed door de eucharistie in jouw geloof en zending?
- En hoe vertaal je dat in jouw dagelijks leven?

Je kunt aantekeningen maken als dat helpt.

2. De liturgie in het mysterie van de Kerk

In de encyciek *Mediator Dei* schrijft paus Pius XII dat “de Kerk zonder twijfel een levend organisme is, en als organisme groeit zij, rijpt zij, ontwikkelt zij zich, past zij zich aan en stemt zij zich af op de eisen en omstandigheden van de tijd, ook op het gebied van de heilige liturgie, mits de zuiverheid van haar leer behouden blijft” (*Mediator Dei*, nr. 59).

Volledig in overeenstemming met dit beginsel erkent het Tweede Vaticaans Concilie in de inleiding van de constitutie *Sacrosanctum Concilium* (SC) “bijzonder dringende redenen voor de hervorming en bevordering van de liturgie” (nr. 1). De concilievaders kwamen immers bijeen met het verlangen “om het christelijk leven van de gelovigen steeds meer te verlevendigen; om instellingen die aan verandering onderhevig zijn beter aan te passen aan de behoeften van onze tijd; om alles te bevorderen wat de eenheid van allen die in Christus geloven kan versterken; en om alles te ondersteunen wat ertoe kan bijdragen de gehele mensheid binnen te leiden in het huisgezin van de Kerk” (ibid.).

In die historische periode werd sterk het besef gevoeld dat de rituele vormen waardoor de Kerk gedurende eeuwen God had verheerlijkt en het christenvolk had geheiligd, vernieuwing nodig hadden. Dankzij de Liturgische Beweging was het inzicht gegroeid dat er, zoals de heilige Johannes Paulus II later zou zeggen, “een zeer nauwe en organische band bestaat tussen de vernieuwing van de liturgie en de vernieuwing van het hele leven van de Kerk. De Kerk handelt niet alleen in de liturgie, maar zij drukt zich er ook in uit, leeft uit de liturgie en put uit de liturgie de kracht voor haar leven” (*Dominicae Cenae*, 13).

Om de gelovigen gemakkelijker toegang te geven tot de rijkdom van de genadegaven die in de heilige liturgie worden geschonken, wijst *Sacrosanctum Concilium* met een bijzonder krachtige formulering de weg die gevolgd moet worden: “De gezonde traditie moet behouden blijven, terwijl tegelijkertijd de weg open blijft voor een rechtmatige vooruitgang” (SC, 23).

Paus Benedictus XVI zag in deze doelstelling het “hervormingsprogramma” van de concilievaders: “een evenwicht tussen de grote liturgische traditie van het verleden en die van de toekomst”. Hij merkte op **dat “traditie en vooruitgang vaak op een onhandige manier tegenover elkaar worden geplaatst”, terwijl “deze twee begrippen in werkelijkheid samenvallen. De traditie is een levende werkelijkheid die daarom het beginsel van ontwikkeling en vooruitgang in zich draagt. Men zou kunnen zeggen dat de stroom van de traditie haar bron in zich draagt en naar haar monding stroomt”** (Toespraak tot de deelnemers aan het congres ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van het Pauselijk Athenaeum van Sint Anselmus, 6 mei 2011).

Het Concilie bevestigt de rechtmatigheid van deze vooruitgang, die geworteld is in de authentieke Traditie. Daarbij maakt het onderscheid tussen de liturgie-eigen “onveranderlijke elementen, door God ingesteld” en de “veranderlijke elementen, die niet alleen kunnen maar soms ook moeten worden gewijzigd wanneer er zaken in zijn binnengeslopen die niet overeenstemmen met het innerlijke wezen van de liturgie of wanneer zij minder passend zijn geworden” (SC, 21).

Dergelijke veranderingen hebben zich door de eeuwen heen voortdurend voorgedaan om de gelovigen in staat te stellen door de liturgische handelingen vruchtbaar deel te nemen aan het paasmysterie van Christus, het fundament van het christelijk geloof. Zo heeft de eredienst van de Kerk zich telkens weer belichaamd in de culturele vormen van iedere tijd. Daardoor heeft zij die culturen kunnen beïnvloeden en zelfs kunnen omvormen. **De liturgie is eeuwenlang een krachtige motor van evangelisatie geweest. Ook vandaag moet deze kracht worden vernieuwd, in continuïteit met de authentieke en levende katholieke traditie, dat wil zeggen, vanuit een dynamiek die erop gericht is de gelovigen binnen te leiden in de volheid van de waarheid.**

Daarom is het begrijpelijk dat de concilievaders hebben aanbevolen dat een herziening van de riten alleen mag plaatsvinden wanneer “het welzijn van de Kerk dit werkelijk en zeker vereist”, en dan met de zorg dat “nieuwe vormen op organische wijze uit reeds bestaande vormen voortkomen” (SC, 23). Voor het welzijn van de hele Kerk moet iedere hervorming steeds worden voorafgegaan door zorgvuldig “theologisch, historisch en pastoraal” onderzoek (ibid.).

Het leergezag van het Concilie roept daarom op verwarring onder de gelovigen te voorkomen en ontmoedigt iedereen om op eigen initiatief iets aan de liturgie toe te voegen, eruit weg te laten of te veranderen (vgl. SC, 22). **De vooruitgang waarvan de conciliaire constitutie spreekt, brengt de kerkelijke gemeenschap geenszins in gevaar; integendeel, zij wil die gemeenschap juist bevestigen en bevorderen.**

Daarom spoor ik allen die geroepen zijn om de viering van de goddelijke mysteries voor te bereiden, en in het bijzonder de priesters die de taak hebben de liturgie voor te gaan, aan om altijd dat respect voor de teksten en voorschriften van de liturgie te bewaren dat voortkomt uit een innerlijke houding van openheid en vertrouwen in God. Zo tonen zij nederigheid tegenover zijn grootheid en een oprechte trouw aan de gemeenschap van de Kerk.

Gespreksvragen:

- Hoe zie jij dat traditie en vooruitgang zich tot elkaar verhouden?
- Wat is voor jou de kracht van de liturgie ten behoeve van evangelisatie?
- Hoe bevordert het samen vieren de gemeenschap?

Je kunt aantekeningen maken als dat helpt.

3. Rite, teken en symbool

Het Tweede Vaticaans Concilie heeft, voortbouwend op het waardevolle werk van de Liturgische Beweging, geholpen om een waarheid te herontdekken die zeer levendig aanwezig was in het bewustzijn van de vroege Kerk en in de leer van de Kerkvaders.

De riten van de christelijke liturgie zijn niet zomaar een uiterlijke bekleding van het sacramentele mysterie, noch een verzameling willekeurige ceremonieën. Zij vormen de kerkelijke bemiddeling waardoor de goddelijke gave ons bereikt. Juist daarom nodigt het Concilie ons uit om het *Mysterium fidei*² te begrijpen, dat zich in de liturgie verwerkelijkt door middel van riten en gebeden (vgl. SC, 48).

De rite geeft vorm aan de liturgische handeling en daardoor ook aan ons leven. Zij wekt in ons een geestelijke gevoeligheid op, waardoor wij in staat worden de aanwezigheid van God in Jezus Christus te ervaren. Dit gebeurt natuurlijk alleen wanneer wij geen vreemden of zwijgende toeschouwers blijven (vgl. *ibid.*) ten opzichte van de liturgie, maar eraan deelnemen met heel ons wezen: lichaam, verstand en hart, in gehoorzaamheid aan het gebod van de Heer. Door de heilige rite worden wij gevormd in het luisteren naar het Woord van God, in dankzegging en aanbidding, in broederlijk delen en in kerkelijke gemeenschap. Zo ontdekken wij dat wij een gemeenschap zijn met vele gezichten, verenigd door hetzelfde geloof.

De rite betreft ons in een goed bepaalde opeenvolging van gebaren en gebeden, die soms kan botsen met onze persoonlijke neiging tot spontaniteit. Haar logica is echter niet bedoeld om de vrijheid op te sluiten binnen starre vormen. Integendeel, met de plechtige eenvoud van haar ritme onderbreekt de rite onze jachtige bezigheden en brengt zij ons terug naar wat wezenlijk is. Zo ontdekken wij een andere dimensie van handelen, die niet wordt geleid door berekeningen van nut en productiviteit, en een andere beleving van tijd en ruimte. In de rite ervaren wij een logica van belangeloosheid, vinden wij een rustpunt dat het hart vernieuwt, erkennen wij dat wij worden voorafgegaan door de goddelijke genade en leren wij leven volgens een ritme dat door de Heilige Geest wordt beziel.

² Latijn voor: Het Mysterie (of Geheim) van het Geloof

De structuur van de rite is verweven met de tekenen en symbolen die eigen zijn aan de liturgie. Zoals het Concilie zegt, wordt daarin “de heiliging van de mens aangeduid door waarneembare tekenen, en op een wijze die overeenkomt met elk van die tekenen tot stand gebracht” (SC, 7). De Catechismus van de Katholieke Kerk gaat nader in op de waarde van deze tekenen en herinnert eraan dat “hun betekenis geworteld is in het scheppingswerk en in de menselijke cultuur, nader bepaald wordt door de gebeurtenissen van het Oude Verbond en volledig geopenbaard wordt in de persoon en het werk van Christus” (nr. 1145).

Het teken van het water is hiervan een sprekend voorbeeld: vanaf de oorsprong van de schepping tot aan de zondvloed, van de doortocht door de Rode Zee tot aan de Jordaan, en uiteindelijk tot het water dat uit de zijde van Christus stroomt, wordt het een sacramenteel teken van de onderdompeling in zijn dood en verrijzenis.

De woorden “teken” en “symbool” worden vaak als synoniemen gebruikt. In werkelijkheid is een teken symbolisch wanneer het niet alleen naar een idee verwijst, maar naar een volledig geheel van betekenissen en waarden. Zo wordt bijvoorbeeld wanneer wij met wijwater worden besprenkeld, het bewustzijn van de gave die wij in het doopsel hebben ontvangen opnieuw gewekt, evenals onze inzet voor een nieuw leven in Christus.

Daarnaast hebben symbolen in wezen een praktisch karakter: zij zijn allereerst handelingen. Sommige zijn eenvoudig en alledaags, zoals knielen of elkaar de vredesgroet geven. Andere zijn veeleisender, zoals de wezenlijke handelingen die bij ieder sacrament horen. Bovenal hebben symbolen een unieke vormende en vernieuwende kracht, zowel met betrekking tot de materiële elementen waaruit zij bestaan als ten opzichte van degenen die ermee in contact komen. Zij wekken een gevoel van verbondenheid op, raken hart en geest en brengen authentieke kerkelijke relaties tot stand.

In de apostolische brief *Desiderio desideravi* heeft paus Franciscus, verwijzend naar een uitspraak van Romano Guardini, gewezen op “de eerste taak van de liturgische vorming: de mens moet opnieuw leren omgaan met symbolen” (nr. 44). Wij moeten ons laten vormen door de riten van de liturgie, zorg dragen voor de schoonheid van onze vieringen, met fijngevoeligheid en zonder willekeur, en ons inzetten voor een authentieke mystagogie .

De ervaring van een levende en eerbiedige liturgie, begeleid door een passende mystagogische catechese, is het beste middel om in iedereen opnieuw die openheid voor de ontmoeting met God te wekken. Volgens de logica van de menswording kan die ontmoeting alleen plaatsvinden wanneer de hele mens erbij betrokken wordt: geest, ziel en lichaam (vgl. 1 Tess. 5,23).

Gespreksvragen:

- Hoe ervaar jij de verschillende onderdelen van de liturgie? En jouw deelname daaraan met lichaam, verstand en hart?
- Welke symbolen / handelingen in de liturgie hebben voor jou een sterke betekenis? En welke vind je moeilijk of ingewikkeld?

Je kunt aantekeningen maken als dat helpt.

4. Het eucharistisch mysterie

Toen de heilige Augustinus het mysterie van het Lichaam van Christus wilde uitleggen aan hen die pas waren gedoopt, nam hij het gedeelte uit de brieven van de heilige Paulus ter hand: “Welnu, u bent het lichaam van Christus en ieder van u is een lid daarvan” (1 Kor. 12,27). Vervolgens voegt hij eraan toe: “Het is uw eigen mysterie dat u ontvangt. Op wat u bent, antwoordt u: Amen, en dat antwoord is als uw handtekening. Tegen u wordt gezegd: ‘Het Lichaam van Christus’, en u antwoordt: ‘Amen’. Wees daarom ledematen van het Lichaam van Christus, zodat uw Amen waarachtig mag zijn. [...] Wees wat u ziet en ontvang wat u bent” (Preek 272: PL 38, 1247).

Onmiddellijk na de herinnering aan het Laatste Avondmaal spreekt de constitutie over de liturgie van de eucharistie in deze augustijnse geest. Voor christenen betekent deelnemen aan de tafel van de Heer dat zij “onderricht worden door Gods woord”, “gevoed worden” en “God dank brengen” (vgl. SC, 48). Door Hem te ontvangen in zijn Woord en in de Eucharistie worden wij wat wij ontvangen. Wij worden het Lichaam waarvan de verrezen Christus het Hoofd is, gezeten aan de rechterhand van de Vader (vgl. Kol. 1,18), die voor ons een plaats bereidt in de hemel (vgl. Joh. 14,3). Zo is de Eucharistie het sacrament van het komende Koninkrijk. Zij is het Brood voor de tocht die ons voert naar ons hemels vaderland, tot die gezegende dag waarop “God alles in allen zal zijn” (1 Kor. 15,28).

De liturgische gemeenschap draagt het offer op “niet alleen door de handen van de priester, maar ook samen met hem” (SC, 48). Vanuit dit perspectief is de Eucharistie de vorm van het geestelijk offer van de christenen (vgl. Hebr. 13,16; Rom. 12,1), als weg naar de vereniging met God en met elkaar. Door eraan deel te nemen leren zij “zichzelf op te dragen; door Christus, de Middelaar, worden zij dag na dag gebracht tot een steeds volmaakter eenheid met God en met elkaar” (ibid.). **Zo leert de Eucharistie ons, doordat zij ons opneemt in Christus, de levensstijl van de Heer Jezus aan te nemen, een levensstijl die gekenmerkt werd door de vrije gave van zichzelf. Deze gave trekt ons binnen in een dynamiek van eenheid en biedt een krachtig geneesmiddel tegen de krachten van verdeeldheid die onze wereld, onze gemeenschappen, onze gezinnen en ons hart aantasten** (vgl. SC, 47).

Wanneer wij deelnemen aan de Eucharistie, worden wij uitgenodigd te luisteren naar het Woord van God en gevoed te worden aan de tafel van de Heer, waar Hij zichzelf aan de Vader aanbiedt. Deze twee delen van de Mis, de Woorddienst en de Eucharistische Liturgie, “houden zo nauw verband met elkaar dat zij één enkele daad van eredienst vormen” (SC, 56).

Wat betreft het Woord van God is het belangrijk te beseffen dat het niet alleen gaat om het verwerven van verstandelijke kennis van de Schrift. Het gaat erom het Woord te ontvangen dat “levend en krachtig” is (Hebr. 4,12), gesproken door God tot allen en tegelijk tot iedere afzonderlijke persoon. Dit Woord voedt en ondersteunt ons samen met het Eucharistisch Brood en leidt ons van de vergankelijkheid van de zonde naar het nieuwe leven in Christus. “De Eucharistie opent ons voor het verstaan van de Schrift, zoals de Schrift op haar beurt het mysterie van de Eucharistie verlicht en verklaart” (Benedictus XVI, *Verbum Domini*, 55).

Het Tweede Vaticaans Concilie heeft gevraagd dat de schatten van de Bijbel ruimer zouden worden ontsloten, zodat de gelovigen rijkelijker gevoed zouden worden aan de tafel van Gods Woord (vgl. SC, 51). De liturgische hervorming heeft deze wens verwezenlijkt in de schat van het *Lectionarium*, het boek waarin alle bijbellezingen voor de liturgische vieringen zijn verzameld. Deze rijkdom is geput uit de zuiverste bron van de levende Traditie, die trouw aan de overgeleverde traditie verbindt met openheid voor een rechtmatige vooruitgang (vgl. SC, 23).

Het begin van hoofdstuk II van de constitutie over de liturgie is doordrenkt van verwijzingen naar de grote stroom van de Traditie, die vanaf de Kerkvaders tot op onze tijd voortvloeit, onder meer:

“Bij het Laatste Avondmaal, in de nacht waarin Hij werd verraden, stelde onze Verlosser het eucharistisch offer van zijn Lichaam en Bloed in. Dit deed Hij om het offer van het kruis door de eeuwen heen voort te zetten tot aan zijn wederkomst, en zo aan zijn geliefde bruid, de Kerk, de gedachtenis van zijn dood en verrijzenis toe te vertrouwen: een sacrament van liefde, een teken van eenheid, een band van liefde, een paasmaal waarin Christus wordt genuttigd, de ziel met genade wordt vervuld en ons het onderpand van de toekomstige heerlijkheid wordt geschonken” (SC, 47).

Laten wij met geloof putten uit deze bron van goddelijk leven en ons laten omvormen door het mysterie dat wij vieren.

Gespreksvragen:

- Hoe breng jij het volgen van de levensstijl van Jezus in de praktijk?
- Hoe ontvang jij het Woord van God en wat betekent dat voor jou?

Je kunt aantekeningen maken als dat helpt.

5. Het gebed van de Kerk

Zoals de apostel Paulus ons voorhoudt, is het de Heilige Geest die ons leert bidden. Vanaf de dag van Pinksteren woont de Geest in de Kerk en bezielt Hij al haar activiteiten, en in het bijzonder haar gebed. Het leven van de eerste gemeenschap, ontstaan in Jeruzalem na het Paasfeest van Jezus, is een leven in de Geest die door de verrezen Heer is geschonken. "Sinds die tijd is de Kerk er nooit mee opgehouden bijeen te komen om het paasmysterie te vieren: door datgene te lezen 'wat in heel de Schrift op Hem betrekking had' (Lc. 24,27), door de Eucharistie te vieren waarin 'de overwinning en de triomf van zijn dood opnieuw tegenwoordig worden gesteld', en tegelijk God te danken 'voor zijn onuitsprekelijke gave' (2 Kor. 9,15) in Christus Jezus, 'tot lof van zijn heerlijkheid' (Ef. 1,12), door de kracht van de Heilige Geest" (SC, 6).

In onze tijd, in een samenleving die sterk wordt bepaald door efficiëntie en consumentisme, kan gebed zinloos of onbelangrijk lijken. In een wereld waarin wetenschap en technologie beweren op alle vragen een antwoord te kunnen geven, kan bidden overkomen als een vorm van vluchtgedrag. Bovendien wordt in veel christelijke gezinnen de traditie van het gebed niet langer doorgegeven en lopen velen het risico het gebed te verwarren met een psychologisch georiënteerde techniek, gericht op persoonlijk welzijn. Toch verdient gebed het om opnieuw ontdekt te worden in zijn ware betekenis, als een fundamentele dimensie van ons mens-zijn.

De constitutie *Sacrosanctum Concilium* heeft deze noodzaak ernstig genomen. Dat verheugde de heilige paus Paulus VI zeer. Bij de afkondiging van dit eerste document van het Tweede Vaticaans Concilie verklaarde hij: "God komt op de eerste plaats; het gebed is onze eerste plicht; de liturgie is de eerste bron van het goddelijke leven dat ons wordt meegedeeld, de eerste school van ons geestelijk leven" (*Toespraak*, Sint-Pietersbasiliek, 4 december 1963).

In de constitutie verwijst het woord "gebed" in de eerste plaats naar de liturgie als geheel. Dit perspectief is van beslissend belang geweest, omdat het richting gaf aan de liturgische hervorming en de actieve deelname van de gelovigen tot haar centrale uitgangspunt maakte. De liturgie wordt allereerst voorgesteld als de plaats van

ontmoeting, van Gods initiatief om zich in zijn Zoon tot de mensheid te wenden, “het vleesgeworden Woord, gezalfd door de Heilige Geest” (SC, 5). Op deze goddelijke toenadering kunnen wij antwoorden “door Christus, met Christus en in Christus, in de eenheid van de Heilige Geest”, dat wil zeggen dankzij “het gebed dat Christus zelf samen met zijn Lichaam tot de Vader richt” (SC, 84).

Daarom verlangde de heilige Paulus VI vurig dat het Getijdengebed, het dagelijkse openbare gebed van de Kerk en onlosmakelijk verbonden met de Eucharistie, heel het christelijk gebed diep zou doordringen, bezielen, leiden en tot uitdrukking brengen, en zo daadwerkelijk het geestelijk leven van het Volk van God zou voeden (vgl. apostolische constitutie *Laudis canticum*).

Om dit verlangen te verwezenlijken, moet het Getijdengebed een grotere plaats krijgen in het dagelijks leven van de gedoopten en van de christelijke gemeenschappen. Voor de vele mensen die willen leren bidden, vooral voor de catechumenen, kan het een weg en een leerschool van christelijk gebed zijn.

Elke week en elke dag vormen de Eucharistie en het Getijdengebed als het ware de ademhaling van het leven van de Kerk, waardoor de Heilige Geest door haar Lichaam stroomt. In dit gebed verenigt Christus "heel de mensheid met zich en betreft haar in zijn eigen lofzang tot God" (SC, 83). Zo worden wij dag na dag steeds inniger verbonden met het paasmysterie en steeds meer aan Hem gelijkvormig.

De heilige Augustinus zegt: "Wanneer wij in ons gebed Gods barmhartigheid afsmecken, scheiden wij de Zoon niet van Hem; en wanneer het Lichaam van de Zoon bidt, scheidt het zijn Hoofd niet van zichzelf. Het is één en dezelfde Verlosser van zijn Lichaam, onze Heer Jezus Christus, de Zoon van God, die voor ons bidt, in ons bidt en door ons wordt aangeroepen. Hij bidt voor ons als onze Priester; Hij bidt in ons als ons Hoofd; Hij wordt door ons aanbeden als onze God. Laten wij daarom onze woorden in Hem herkennen en zijn woorden in ons" (*Enarrationes in Psalmum LXXXVI*: PL 37, 1081).

Het Getijdengebed is verbonden met de Eucharistie en verlengt haar licht. Het heiligt de tijd van ons dagelijks leven: 's morgens beginnen wij de dag met geloof en dankbaarheid; rond het middaguur vragen wij om trouw te blijven in ons werk; 's avonds begeleidt de Vespers ons wanneer de dag ten einde loopt; 's nachts vallen wij in slaap terwijl wij ons toevertrouwen aan Gods vrede. Elk gebedsuur is een daad van hoop. Tijdens onze aardse pelgrimstocht blijven wij waakzaam uitzien naar de glorieuze wederkomst van de Heer, samen met heel de Kerk.

Gespreksvragen:

- Wat betekent bidden voor jou?
- Wanneer gaat het makkelijk(er) en wanneer moeilijk(er)?
- Hoe geef jij je gebedsleven vorm?

Je kunt aantekeningen maken als dat helpt.

6. Het liturgisch jaar

Allereerst is het belangrijk op te merken dat de manier om naar de cyclus van christelijke feesten te verwijzen als het “liturgisch jaar” ingang heeft gevonden in de kerkelijke taal dankzij het werk van de Dienaar Gods, abt Prosper Guéranger (1805-1875).

In de encycliek *Mediator Dei* verklaart paus Pius XII dat het liturgisch jaar “geen koude en levenloze voorstelling van gebeurtenissen uit het verleden is, noch een eenvoudige weergave van vroegere tijden. Het is veeleer Christus zelf die voortdurend leeft in zijn Kerk. Hier zet Hij zijn weg van onmetelijke barmhartigheid voort, die Hij tijdens zijn aardse leven in liefde begonnen is, met de bedoeling de mensen zijn mysteries te laten kennen en hen er als het ware uit te laten leven. Deze mysteries zijn steeds aanwezig en werkzaam” (*Mediator Dei, III Divinum Officium et Annus Liturgicus, II Cyclus Mysteriorum*). Het liturgisch jaar moet daarom worden begrepen als een voortdurende vernieuwing van het heilswerk dat Christus in de geschiedenis verricht. Terwijl de Kerk deze jaarlijkse cyclus doorloopt, blijft zij verbonden met het verlossend handelen van de Heer, zodat alle gelovigen vervuld kunnen worden van zijn genade (vgl. SC, 102c).

De ontmoeting met Jezus, die voor ons gestorven en verrezen is, is het doel dat de Kerk steeds nastreeft. Daarom plaatst zij de viering van het paasmysterie centraal in elk moment van haar leven.

Om die reden beschouwden de concilievaarders de zondag als “het fundament en de kern van het gehele liturgische jaar”, als de “oorspronkelijke feestdag” (vgl. SC, 106). In verschillende moderne talen geeft de naam van deze dag aan dat het de *dies Domini*, de “dag van de Heer”, is. Zelfs in talen waarin de verwijzing naar de “dag van de zon” (*Sunday, Sonntag*) bewaard is gebleven, blijft de band met Christus zichtbaar: Christus is immers de ware “zon der gerechtigheid”, die iedere mens verlicht.

De heilige Johannes Paulus II leert in de apostolische brief *Dies Domini* (31 mei 1998) dat de zondag de dag van de Heer is, de dag van de Kerk, de dag van de mens en uiteindelijk de “dag der dagen”. “Omdat de zondag het wekelijkse Pasen is, dat de dag waarop Christus uit de doden is verrezen in herinnering brengt en tegenwoordig stelt, openbaart zij ook de betekenis van de tijd. ...

Voortgekomen uit de verrijzenis doorsnijdt zij de menselijke tijd, de maanden, de jaren en de eeuwen als een richtinggevende pijl die alles naar haar doel voert: de wederkomst van Christus. De zondag verwijst vooruit naar de laatste dag, de dag van de *Parousia* (Wederkomst)" (nr. 75), wanneer wij allen zullen verrijzen.

Om de zondag te heiligen is de viering van de Eucharistie van fundamenteel belang. Het luisteren naar het Woord en het deelnemen aan het Lichaam van Christus veronderstellen volgens de concilievaders het samenkomen *in unum* (vgl. SC, 106), dat wil zeggen het vreugdevol bijeenkomen van de gelovigen. In deze samenkomst maakt de christelijke gemeenschap haar gemeenschap met de Heer zichtbaar en getuigt zij van haar verbondenheid met Christus en haar trouw aan de Kerk. Deze bijeenkomst kan niet worden vervangen door uitsluitend een virtuele aanwezigheid en evenmin worden herleid tot een louter passieve samenkomst. De liturgische vergadering komt immers tot vervulling door de actieve deelname van broeders en zusters die zijn samengebracht om "God te danken, die hen door de verrijzenis van Jezus Christus uit de doden opnieuw heeft doen geboren worden tot een levende hoop" (1 Petr. 1,3) (ibid.).

In dit verband spoor ik iedereen aan om de best mogelijke voorwaarden te zoeken, zodat ook degenen die op zondag niet vrij zijn van hun werk toch aan de heilige Mis kunnen deelnemen.

Het liturgisch jaar, opgebouwd rond de zondagen, heeft een boeiende geschiedenis waarin het geloof en de vroomheid van de Kerk nauw met elkaar verweven zijn. Reeds vanaf de tweede eeuw na Christus werd de viering van het wekelijkse Pasen aangevuld met die van het jaarlijkse Pasen, het “hoogste feest” (SC, 102). Deze viering strekt zich uit over de vreugdevolle periode van vijftig dagen, die haar hoogtepunt bereikt met Pinksteren, en wordt voorbereid door de vastentijd met haar boetekarakter (vgl. SC, 109).

De ontwikkeling van de kerstkring, die later ontstond en gemodelleerd werd naar de paaskring, maakte het mogelijk de mysteries van de menswording van het Woord van God, zijn geboorte en zijn verschijning aan de wereld opnieuw te beleven. Vervolgens nam de Kerk binnen de verschillende tijden van het jaar ook de verering op van de heilige Maagd Maria, die “door een onlosmakelijke band verbonden is met het heilswerk van haar Zoon” (SC, 103), evenals “de gedachtenis van de martelaren en andere heiligen”, die “in de hemel Gods volmaakte lof zingen en voor ons ten beste spreken” (SC, 104).

Zo herhaalt het liturgisch jaar in sacramentele vorm de boodschap van de heilsgeschiedenis. Het leidt de gelovigen van de verwachting van de Messias naar de volheid van het paasmysterie en naar de verwachting van de toekomstige heerlijkheid. In het liturgisch jaar viert de Kerk de heilbrengende betekenis van het mysterie van Christus en maakt zij het mogelijk dat de gelovigen er steeds dieper aan deelnemen. Daarom vormt het liturgisch jaar het richtsnoer en het wezenlijke kader voor heel het pastorale handelen van de Kerk.

Gespreksvragen:

- Welke betekenis heeft de zondag voor jou? Waarin onderscheidt deze dag zich van andere dagen?
- Hoe ervaar jij de verschillende tijden in het liturgisch jaar? En het toeleven naar de hoogfeesten?

Je kunt aantekeningen maken als dat helpt.

7. De gewijde muziek

Het zesde hoofdstuk van de constitutie *Sacrosanctum Concilium* (SC) van het Tweede Vaticaans Concilie is gewijd aan de **gewijde muziek**. Het document verklaart dat “de muzikale traditie van de universele Kerk een schat van onschatbare waarde is, groter zelfs dan die van enige andere kunst. De voornaamste reden voor deze bijzondere plaats is dat de gewijde zang, verbonden met de woorden, een noodzakelijk of wezenlijk onderdeel vormt van de plechtige liturgie” (SC, 112). Verder wordt gezegd dat **“de gewijde muziek des te heiliger moet worden geacht naarmate zij nauwer verbonden is met de liturgische handeling, doordat zij het gebed meer schoonheid geeft, de eensgezindheid bevordert of de heilige riten meer plechtigheid verleent. De Kerk keurt echter alle vormen van ware kunst goed die de vereiste kwaliteiten bezitten en laat deze toe tot de goddelijke eredienst”** (ibid.).

Hier vinden wij de kern van de leer van het Concilie, dat de **dienende functie** van de muziek in de liturgie bevestigt en verdiept. Deze functie was reeds benadrukt door de heilige Pius X in het motu proprio *Inter sollicitudines* (22 november 1903). **Muziek maakt werkelijk deel uit van de liturgische handeling en is niet slechts een decoratief element van de viering. In de liturgie betekent zingen en muziek maken bidden, waarbij men zijn hart afstemt op dat van zijn broeders en zusters en op God, door actief deel te nemen aan het mysterie dat wordt gevierd. In het bijzonder geeft muziek uitdrukking aan de gevoelsmatige dimensie van het gebed, zoals de heilige Augustinus zegt: *Cantare amantis est*, dat wil zeggen: “zingen is eigen aan degene die liefheeft” (*Sermo* 336, 1). Dat is van groot belang, omdat het ons helpt ons hart te openen voor Gods genadige werking en ons daardoor te laten vormen.**

Het zingen bevordert ook de **gemeenschap**. Het draagt bij aan de eenheid van de harten, overwint verschillen tussen mensen en brengt allen samen in de lofprijzing van God door de harmonie van hun stemmen. Zo wordt het een openbaring van de Kerk, een tastbare uitdrukking van de gemeenschap die tot haar wezen behoort.

Uit deze diepe theologische betekenis van de gewijde zang als wezenlijk onderdeel van de liturgische handeling vloeien enkele vereisten voort. Het eerste is dat de muziek op elk niveau moet beantwoorden aan wat passend is voor het liturgische moment, los van modeverschijnselen of de persoonlijke gevoeligheden van componisten. Haar vorm, vooral haar melodische vorm, moet tegelijk verheven en eenvoudig zijn, van hoge muzikale kwaliteit en gemakkelijk uitvoerbaar, vooral wanneer zij bestemd is om door de hele geloofsgemeenschap te worden gezongen (vgl. SC, 121).

Om dezelfde reden beveelt het Concilie aan dat ook de teksten passend, diepgaand en tegelijk gemakkelijk begrijpelijk zijn. Zij moeten vooral geïnspireerd zijn door de Heilige Schrift, de liturgische boeken en de geestelijke traditie van de Kerk. Hieraan moet bijzondere aandacht worden besteed, zodat de dynamiek die wordt uitgedrukt in het oude beginsel *lex orandi, lex credendi* – de wet van het gebed is de wet van het geloof – levend blijft en zich verder kan ontwikkelen.

Sacrosanctum Concilium besteedt veel aandacht aan het thema van de actieve deelname van de gelovigen (vgl. nr. 114). Deze deelname “moet worden begrepen vanuit een dieper bewustzijn van het gevierde mysterie en van de relatie ervan met het dagelijks leven” (Benedictus XVI, *Sacramentum caritatis*, 52), binnen een “geest van voortdurende bekering die het leven van alle gelovigen moet kenmerken” (ibid., 55). Wat betreft de concrete manier waarop dit door de gewijde muziek kan worden bevorderd, geeft de constitutie een duidelijk antwoord: “het volk moet worden aangemoedigd deel te nemen door acclamaties, antwoorden, psalmgezangen, antifonen en liederen”, terwijl ook de “eerbiedige stilte” moet worden bevorderd (SC, 30). Daarnaast wordt ieder, zowel bedienaar als gelovige, opgeroepen uitsluitend die taken te vervullen “die hem krachtens het ritueel en de liturgische regels toekomen” (SC, 28), binnen een harmonisch evenwicht tussen de verschillende bedieningen, bijdragen en momenten van stilte.

Het Concilie kent vervolgens een grote waarde toe aan het **gregoriaans**, zonder andere vormen van gewijde muziek uit de liturgische viering uit te sluiten. Bijzondere aandacht wordt ook gegeven aan het **orgel** (vgl. SC, 120), terwijl het gebruik van andere instrumenten is toegestaan “op voorwaarde dat zij geschikt zijn of geschikt kunnen worden gemaakt voor het heilig gebruik, overeenstemmen met de waardigheid van de kerkruimte en werkelijk bijdragen aan de opbouw van de gelovigen” (SC, 120).

Een onderwerp dat nauw verbonden is met de vernieuwing van het Concilie is dat van de **inculturatie**, ook op het gebied van de gewijde muziek. Wat betreft de muzikale tradities van verschillende culturen benadrukt het Concilie het belang deze ernstig te nemen, omdat zij deel uitmaken van het religieuze en sociale leven van de volkeren. Enerzijds moet bij iedereen een authentieke religieuze houding worden bevorderd (vgl. SC, 119). Anderzijds moet, voor zover mogelijk, alles worden gedaan om de traditionele muziek van deze volkeren zowel in scholen als in de liturgie te bevorderen (vgl. ibid.).

Binnen de liturgische context wordt ook een bijzondere rol toegekend aan de **schola cantorum**. Het Concilie beveelt de bevordering van dit pastorale instrument aan, zodat de aan haar toevertrouwde gezongen onderdelen op passende wijze kunnen worden uitgevoerd volgens de verschillende vormen van kerkmuziek, en opdat de actieve deelname van de gelovigen aan het zingen wordt gestimuleerd (*Musicam sacram*, 19).

Daarom wordt van de componist van gewijde muziek gevraagd dat hij het muzikale erfgoed van de Kerk kent en bewaart, en zich daardoor laat inspireren bij het schrijven van nieuwe composities ten dienste van de liturgie. Daarbij moet rekening worden gehouden met de gevoeligheden van de eigen tijd en met verschillende culturele tradities, om de eredienst te “zuiveren van stijlvormen die lelijk zijn, van ongepaste uitdrukkingen en van inspiratieloze muzikale teksten die onwaardig zijn voor het grote mysterie dat wordt gevierd”, en zo waardigheid en kwaliteit te waarborgen in de liturgische muziek (Sint Johannes Paulus II, *Chirograaf over de Gewijde Muziek*, 22 november 2003, nr. 3).

Om al deze redenen bevelen de concilievaarders aan de vorming en beoefening van de gewijde muziek te bevorderen “in seminaries, noviciaten en studiehuisen van religieuzen, zowel mannen als vrouwen, evenals in andere katholieke instellingen en scholen” (SC, 115). Tevens moet ervoor worden gezorgd dat musici en zangers een degelijke liturgische vorming ontvangen (vgl. *ibid.*).

De Kerkvaders hadden een grote waardering voor de liturgische zang als symbool van de kerkelijke gemeenschap. Daarom kunnen wij afsluiten met deze mooie woorden van de heilige Ignatius van Antiochië:

“Vorm samen één koor, zodat u, verenigd in liefde en eensgezind de lofzang van God aanheffend, met één stem door Jezus Christus tot de Vader kunt zingen. Dan zal Hij u horen en aan de goede werken die u verricht herkennen dat u ledematen van zijn Zoon bent” (*Brief aan de Efeziërs*, 4,2).

Gespreksvragen:

- Hoe ervaar jij de muziek als deel van de liturgische viering? Herken je dat in de liturgie muziek maken en zingen, bidden is?
- Wat betekent samen zingen in de liturgie voor jou?

Je kunt aantekeningen maken als dat helpt.

8. De motieven van de liturgische hervorming

In deze laatste catechese over de constitutie Sacrosanctum Concilium wordt stilgestaan bij de redenen waarom de concilievaarders een hervorming van de liturgie wilden bevorderen. In dit verband is de derde brief van het Concilie bijzonder verhelderend. Kardinaal Giovanni Battista Montini, toen aartsbisschop van Milaan, schreef op 28 oktober 1962 aan de gelovigen van zijn bisdom dat de liturgie “een oprechte uitdrukking is van zowel het goddelijke als het menselijke. Zij is taal. Enerzijds is zij een drager van goddelijke leer; anderzijds is zij een stem in dialoog met God. Het is duidelijk dat zij haar onderrichtende functie niet kan opgeven, maar evenmin mag nalaten het geloof en de vroomheid de mogelijkheid te bieden zich op een spontaan begrijpelijke wijze uit te drukken”.[1]

Vanuit deze overtuigingen stelde de toekomstige heilige paus Paulus VI dat de gelovigen “niet langer stil en passief kunnen en mogen blijven. Hun lichamelijke aanwezigheid mag niet samengaan met een geestelijke afwezigheid”.[2]

De gelijkenis tussen deze uitspraken en wat later in nummer 48 van de conciliaire constitutie zou verschijnen, is duidelijk:

“De Kerk verlangt er vurig naar dat de gelovigen, wanneer zij aanwezig zijn bij dit geloofsmysterie, niet deelnemen als vreemden of zwijgende toeschouwers. Integendeel, door een goed begrip van de riten en gebeden moeten zij bewust deelnemen aan de heilige handeling, met devotie en volledige medewerking. Zij moeten worden onderricht door Gods woord en gevoed worden aan de tafel van het Lichaam van de Heer. Zij moeten God dankzeggen; door het onbevleete Offer op te dragen, niet alleen door de handen van de priester maar ook samen met hem, moeten zij leren ook zichzelf op te dragen. Door Christus, de Middelaar, moeten zij dag na dag worden gebracht tot een steeds volmaaktere eenheid met God en met elkaar, zodat uiteindelijk God alles in allen zal zijn.”

Deze woorden drukken een vernieuwd bewustzijn uit van de waarde van de liturgie. Door de rituele handelingen van de Kerk wordt immers de gedachtenis van het heilswerk gevierd en krijgen de gelovigen de mogelijkheid een echte relatie met God

te beleven en in contact te komen met het heilsgebeuren. Omdat de gebaren en woorden van de heilige liturgie van wezenlijk belang zijn voor deze ervaring, kan de deelname van de gelovigen niet passief zijn.

Door centraal te stellen wat het hart van de kerkelijke ervaring vormt, wilde de conciliaire hervorming de liturgie laten schitteren als “de eerste bron van die goddelijke uitwisseling waardoor het leven van God ons wordt meegedeeld”.[3]

Vanuit deze overtuiging ontstond de behoefte om de rijkdom van de bijbelse teksten en gebeden toegankelijker te maken voor alle gelovigen en om de orde van de viering, zoals die in de toenmalige liturgische boeken was vastgelegd, te vereenvoudigen.

De liturgie is immers een levende werkelijkheid. Daarom heeft zij door de eeuwen heen steeds ontwikkelingen en veranderingen ondergaan. Het leergezag heeft haar vormen aangepast aan de behoeften van verschillende tijden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat ook het Tweede Vaticaans Concilie, met het grootste respect voor het erfgoed van de traditie en juist om dit toegankelijker te maken, het noodzakelijk vond de liturgische boeken te herzien.

Het doel dat de concilievaarders voor ogen hadden, wordt uitgelegd in nummer 21 van *Sacrosanctum Concilium*:

“Opdat het christenvolk met grotere zekerheid overvloedige genaden uit de heilige liturgie kan putten, wenst de heilige Moeder Kerk met grote zorg een algemene vernieuwing van de liturgie door te voeren. De liturgie bestaat immers uit onveranderlijke elementen die door God zijn ingesteld en uit elementen die aan verandering onderhevig zijn. Deze laatste kunnen, en moeten zelfs, in de loop van de tijd worden aangepast, wanneer er zaken zijn binnengeslopen die niet overeenstemmen met het innerlijke wezen van de liturgie of wanneer zij minder geschikt zijn geworden. Bij deze vernieuwing moeten zowel teksten als riten zo worden opgesteld dat zij duidelijker uitdrukken wat zij betekenen. Het christenvolk moet ze zo gemakkelijk mogelijk kunnen begrijpen en er volledig, actief en als gemeenschap passend aan kunnen deelnemen.”

Het onderscheid binnen de liturgie tussen goddelijke, onveranderlijke elementen en menselijke elementen, die “verschillende wijzigingen toelaten naargelang de eisen van de tijd, de omstandigheden en het welzijn van de zielen, en zoals de kerkelijke

overheid onder leiding van de Heilige Geest heeft toegestaan”, gaat al terug op de encycliek *Mediator Dei* van paus Pius XII (*Acta Apostolicae Sedis* 39, 1947, 541-542).

Bovendien ontstond de wens tot een “algemene hervorming” niet plotseling. Zij was reeds zichtbaar in het optreden van opeenvolgende pausen sinds het begin van de twintigste eeuw, in overeenstemming met de verlangens van de Liturgische Beweging. De gedachte dat de gelovigen de vieringen niet mogen bijwonen “als vreemden of zwijgende toeschouwers” was bijvoorbeeld al aanwezig in de apostolische constitutie *Divini Cultus* van paus Pius XI.

Ook kan worden herinnerd aan de ingrepen van paus Pius XII met betrekking tot de vieringen van de Goede Week. Hij verplaatste deze naar uren die beter overeenkwamen met de historische gebeurtenissen van Pasen, nadat zij eeuwenlang in de ochtenduren waren gevierd. Eveneens mag niet worden vergeten dat de heilige Johannes XXIII het nodig vond de rubrieken⁴ van het Brevier en het Missaal te vereenvoudigen. Hij keurde dit goed met het *motu proprio Rubricarum instructum* van 25 juli 1960, waarin hij de fundamentele beginselen voor een liturgische hervorming verwees naar het komende Oecumenisch Concilie.

De liturgische hervorming die door het Tweede Vaticaans Concilie werd bevorderd, is dus stevig geworteld in de levende traditie van de Kerk. Een juist begrip hiervan helpt ons ook de misbruiken af te wijzen die zich in bepaalde delen van de Kerk tijdens de periode na het Concilie hebben voorgedaan en die helaas soms nog steeds voorkomen, wanneer bepaalde principes van de hervorming te ver werden doorgetrokken of verkeerd werden begrepen.

In dit verband is het goed eraan te herinneren dat de conciliaire constitutie verklaart:

“Liturgische vieringen zijn geen privéhandelingen, maar vieringen van de Kerk, die het ‘sacrament van de eenheid’ is, namelijk het heilige volk dat verenigd en geordend is onder zijn bisschoppen. Daarom behoren de liturgische vieringen tot het gehele lichaam van de Kerk; zij maken dit zichtbaar en beïnvloeden het” (*Sacrosanctum Concilium*, nr. 26).

⁴ In de rooms-katholieke liturgie zijn rubrieken de praktische voorschriften, aanwijzingen en richtlijnen die bepalen hoe een liturgische viering moet verlopen

Daarom is het in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van de herders van de Kerk, van de bisschoppen maar ook van iedere priester afzonderlijk, om een liturgie te bewaren en te bevorderen die, met eerbied voor de liturgische normen, straalt door een edele eenvoud (vgl. nr. 34) en zo de ene, heilige, katholieke en apostolische Kerk zichtbaar maakt.

Een dergelijke liturgie zal ook een fundamenteel middel van evangelisatie zijn, het instrument van de genade waardoor wij, zoals het Concilie leert, leren onszelf op te dragen en, door de bemiddeling van Christus, worden vervolmaakt in de eenheid met God en met elkaar (vgl. nr. 48).

Noten

[1] Vgl. G.B. Montini, *Terza Lettera dal Concilio, Rivista Diocesana Milanese* 51 (1962), 921 923: 922.

[2] Vgl. *ibid.*

[3] Vgl. Plechtige afsluiting van de tweede zittingsperiode van het Concilie, *Toespraak van paus Paulus VI* (4 december 1963).

Gespreksvragen:

- Op welke manier neem jij als gelovige actief deel aan de liturgie?
- Een van de doelen van het Concilie van de aanpassingen in de liturgie is dat gelovigen teksten en riten zo gemakkelijk mogelijk kunnen begrijpen en er volledig en actief passend aan kunnen deelnemen? In hoeverre vind je dat dit gelukt is?
- Hoe ervaar jij het eigene en bijzondere van de katholieke liturgie als je de mis bijwoont in een andere plaats of een ander land?

Je kunt aantekeningen maken als dat helpt.

Meer informatie en materialen
op luisterendopweg.nl

luisterendopweg.nl

Luisterend op weg